

Objavljeno u "Službenom glasniku BiH", broj 21/04.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4. Aneksa 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 7. do 11. oktobra 2003. godine, donijela je

O D L U K U

I

Istorijska građevina - Kuća Mare Popović u Gračanici proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na k.č. broj 2874 (novi premjer), što odgovara k.č. broj 5/7 (stari premjer), upisan u Z.K. uložak broj 95, K.O. Gračanica, opština Gračanica, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika ustanovljene prema Aneksu 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH», br. 2/02 i 27/02).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vlada Federacije) dužna je da obezbijedi pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Vlada Federacije dužna je da obezbijedi sredstva za izradu i sprovođenje potrebne prostorno-planske dokumentacije sprovedbenog nivoa za nacionalni spomenik.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Komisija) utvrdiće tehničke uslove i obezbijediti finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, potrebno je da se obezbijedi sprovođenje sljedećih mjera zaštite:

- dozvoljeni su samo radovi konzervacije, sanacije, rekonstrukcije i restauracije, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i stručno nadziranje nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;
- ograditi dvorište objekta;
- objektu vratiti kulturnu namjenu (etnološki muzej).

Zaštita šireg gradskog područja biće definisana urbanističkim planom grada Gračanice i u toj zoni neće biti dozvoljena promjena pejzaža.

IV

Stavljaju se van snage svi sprovedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i opštinske službe suzdržaće se od preduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu da oštete nacionalni spomenik ili da dovedu u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova odluka dostaviće se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i opštinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi sprovođenja mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom opštinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresovanim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objaviće se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedavajuća Komisije
Amra Hadžimuhamedović

Broj: 06-6-94/03-1
7. oktobra 2003. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovu člana 2. stav 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za šta ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija je primila peticiju od strane Opštine Gračanica, dana 18. decembra 2002. godine i pristupila sprovođenju postupka za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom. U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovu člana V, Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila sprovođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (Opština Gračanica: kopija katastarskog plana, zemljišnoknjižni izvadak, posjedovni list),
- projektnu dokumentaciju objekta Kuće Mare Popović u Gračanici iz 1971. godine koju je izradio Zavod za zaštitu spomenika BiH i prema kome se vršila sanacija objekta 1989. godine,
- istorijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu

korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Objekat Kuća Mare Popović nalazi se u ulici Srpska varoš broj 58 u Gračanici na k.č. broj 2874 (novi premjer) i k.č. broj 5/7 (stari premjer), državno vlasništvo sa pravom raspolaganja Opštine Gračanica, k.o. Gračanica, opština Gračanica, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina, zemljišnoknjižni izvadak broj 4142, posjedovni list broj 423.

Iz detaljnog plana Gračanice kojeg je uradila austrougarska uprava 1894. godine vidi se da se naselje pruža duž desne i lijeve strane Sokoluše pravcem sjever-jug, odnosno sjever-jugozapad. Na lijevoj strani Sokoluše (Gračaničke rijeke) se nalazi Srpska varoš.

Historijski podaci

Naselje Gračanica je nastalo u srednjem vijeku, u blizini rudnika željeza. Godine 1463. Gračanica prvi put pada pod osmansku vlast, da bi sljedeće, 1464. godine, pala pod mađarsku i ponovo, 1520. godine, pod osmansku. Sjedištem prostranog kadiluka postaje 1572. godine i to od rijeke Spreče do rijeke Save obuhvatajući sljedeća naselja: Srebrenik, Gradačac, Orašje, Modriču i Šamac. Od 1600. godine postaje značajno bosansko sjedište trgovine i zanatstva i ima čaršiju i najmanje osam mahala i isto toliko džamija i mesdžida.

Na današnjem prostoru i sa sadašnjim osnovnim urbanim karakteristikama, gračanička čaršija počela se razvijati poslije 1697. godine kada je austrijska vojska pod vodstvom princa Eugena Savojskog, na svom pohodu dolinom Bosne, do temelja opustošila i spalila Gračanicu i mnoge druge gradove i naselja (Dobor, Doboj, Maglaj i Sarajevo). Ovaj događaj je bio prekretnica u prostornom i urbanom razvoju gračaničke kasabe i njene čaršije poslije čega ona dobija novi izgled, koji je u osnovi zadržala do danas.

Gračanica je bila jedino gradsko naselje u ovom kraju. Grad je smješten na dolinskim stranama gračaničke rijeke. Do 1548. godine Gračanica se razvila u važnu kasabu i po broju stanovnika je dostigla Donju Tuzlu. Ovaj nagli urbani i demografski razvoj Gračanice u 16. vijeku proistekao je iz činjenice da je mjesto pretvoreno u pravu esnafsku radionicu za vojsku. Do početka 17. vijeka u njoj se razvilo osam muslimanskih mahala koje su činile kasabu, a u devetoj mahali, na periferiji, živjelo je pomiješano stanovništvo (pola muslimansko, a pola hrišćansko). Vremenom se Gračanica razvijala i širila sa obje strane Gračaničke-Sokolske rijeke i izrasla u veće naselje u kome je bilo 11 džamija, dvije medrese, nekoliko mekteba, česma i biblioteka (Mujezinović, 1977., str. 185).

Glavne urbane sadržaje, uglavnom građene od kamena, u gračaničkoj čaršiji podiže Ahmed-paša, koji se tamo nastanio nakon pada Budima (1686. godine) i po tome je prozvan Budimlija. Za njegovo ime vezuje se izgradnja čaršijske džamije, sahat-kule i hamama. U velikom požaru koji je zahvatio čaršiju 1812. godine, sahat-kula je bila znatno oštećena, a hamam je potpuno izgorio. Sahat-kula je kasnije renovirana i obnovljena. Oko sahat kule bilo je više različitih objekata, trgovačke i zanatske radnje, te prizemne drvene zgrade sa malim dućanima i radnjama.

Početakom 18. vijeka formirana je gradačačka kapetanija.

Stambena naselja su orijentalnog tipa i kuće su po mahalama poredane duž uskih i krivudavih sokaka. Sve kuće, osim onih u čaršiji, bile su ograđene visokom ogradom-tarabom. Svaka gradačačka kuća imala je prostrane bašte i avlije.

U 19. i početkom 20. vijeka u Gračanici je bila najzastupljenija centralnobosanska kuća čardaklija, spratnica. Ovaj tip kuće je najbliži onim što ih je Jovan Cvijić nazvao tursko-istočnjačkim, konstatujući da one naročito preovladavaju u Bosni i Hercegovini.

Stara kuća Mare Popović sagrađena je 1840. godine (Kulenović, 1994., str. 126.). Prema predanjima ovu bosansku kuću je sagradio svekar Mare Popović, i ona je tu stanovala čitav svoj vijek. Ovaj stambeni objekat je kasnije promijenio nekoliko vlasnika i na kraju je prešao u opštinsko vlasništvo.

2. Opis dobra

Stara kuća Mare Popović pripada tipu gračaničke dimalučare-čardaklije. Objekat ima podrum, prizemlje i sprat. Pravougaone je osnove, a dimenzije su 5,8 x 9,75 m. Podrum se nalazi ispod dijela prizemlja, a preostali dio prizemlja je položen na postament izgrađen od lomljenog i grubo obrađenog kamena visine u prosjeku 70 cm. Objekat je rađen u drvenoj skeletnoj konstrukciji, tzv. bondruk konstrukciji. Nosiva konstrukcija zidova je izrađena od drvenih greda i stubova sa ispunom od čerpića

u prizemlju, dok je sprat urađen od pruča ispunjenim blatom. Sprat je u odnosu na prizemlje objekta prepušten za 30 cm na sve četiri strane. Debljina zidova u prizemlju je oko 30 cm, a na spratu 14 cm. Kada se iz dvorišta ulazi u kuću, prvo se nailazi na otvoren trijem, «hajati», iz kojeg se ulazi u «kuću» koja se nalazi u središnjem dijelu prizemlja. Prostor «kuće» prolazi kroz dvije etaže, prizemlje i sprat i otvoren je prema tavanu. U njoj se nalazilo ognjište koje je bilo dosta nisko i prostrano (217 x 120 x 20 cm), a napravljeno je od nabijene zemlje. Iz «kuće» se ulazi u ostale prostorije prizemlja: sobu, sobicu i čirel. Na «kući» se nalaze i mala vrata koja služe za komunikaciju sa gospodarskim dijelovima dvorišta.

U velikoj sobi, koja je popođena i tavanjena, nalazila se furuna, zemljana peć sa lončićima koji su konkavni. Na njoj se spremala hrana, a služila je i za zagrijavne čardaka na spratu. Da bi se to postiglo, u podu prostorije na spratu ostavljen je jedan otvor. Velika soba je bila prostrta ćilimima i ponjavama, a ispod prozora su bile sećije sa šiltetima i jastucima. Spavalo se na vunanim dušecima.

U maloj sobi, koja je takođe bila popođena i tavanjena šašavcima, bio je smješten zemljani šporet. Čirel je služio kao kuhinja i u njemu je bilo smješteno razno zemljano i bakarno posuđe.

Na spratu se nalaze prostorije: pričardak, čardačić i dva čardaka. Iz prizemlja se na sprat dolazi strmim drvenim stepenicama (Kulenović, 1994., str. 125-128).

Prozori su bili jednostruki i u prizemlju su imali demire. Krov je četvorovodan, drvene krovne konstrukcije, nagiba 45 stepeni. Pokriven je daščanim pokrovom – šindrom.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U postupku koji prethodni donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u akte o zaštiti dobra i utvrđeno je sljedeće:

Na osnovu zakonske odredbe, a Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture SR BiH broj: 652/53 od 30.jula 1953. godine u Sarajevu, Kuća Mare Popović u Gračanici stavljena je pod zaštitu države.

Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture SRBiH br. 02-779-3 od 18.aprila 1962. godine, spomenik kulture Kuća Mare Popović u Gračanici upisan je u Registar nepokretnih dobara pod rednim br. 93.

Prostornim planom Bosne i Hercegovine do 2000. godine, urbana cjelina Gračanica (ostaci stare urbane strukture) je evidentirana i kategorisana kao III kategorija.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

1989. godine Zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa SRBiH vršio je sanaciju objekta, a prema Projektnoj dokumentaciji objekta Kuće Mare Popović u Gračanici iz 1971. godine koju je izradio ovaj Zavod. Tom prilikom vršena je zamjena dotrajale drvene konstrukcije zidova, stropova i krova. Sanirana je fasada objekta, krov je pokriven šindrom.

5. Sadašnje stanje dobra

Objekat je nakon restauracije 1989. godine pretvoren u etnološki muzej. U toku rata u Bosni i Hercegovini 1992.-1995. godine došlo je do oštećenja objekta –fasade i krova.

U objektu su smještene izbjeglice i u proceduri je rješavanje njihovog statusa i iznalaženje mogućnosti za njihov smještaj kako bi opština mogla ponovo da raspolaže ovim objektom. U unutrašnjosti objekta, novi stanari su potpuno promijenili nekadašnji izgled i raspored prostorija.

Potrebno je izvršiti adaptaciju ovog objekta i vratiti mu kulturnu namjenu.

III – ZAKLJUČAK

Stara kuća Mare Popović u Gračanici predstavlja vrijedan primjer stambenog objekta iz osmanskog perioda i jedan je od rijetkih spomenika te vrste na našim prostorima koji se sačuvao da današnjeg vremena.

Primjenjujući Kriterijume za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijumima:

A. Vremensko određenje

D. Čitljivost

D. v. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju.

E. Simbolička vrijednost,

E. iii. Tradicionalna vrijednost,

E. v. Značaj za identitet grupe ljudi.

F. Ambijentalna vrijednost

F. ii. Značenje u strukturi i slici grada,

G. Izvornost

G. i. Oblik i dizajn,

G. v. Položaj i smještaj u prostoru.

H. Jedinstvenost i reprezentativnost

H. i. Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila.

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja istorijske građevine - Kuća Mare Popović, nacionalnim spomenikom, korištena je sljedeća literatura:

1994. Kulenović, Dr. Salih, *Gračanica i okolina*, Antropogeografske i etnološke odlike, Tuzla, Muzej istočne Bosne, DD "GRIN", Gračanica

1997. Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne I Hercegovine*, knjiga 2, Istočna i centralna Bosna, Veselin Masleša, Sarajevo